

ISSN 2651-0642

วารสารนวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 หน้า 1-9,

มกราคม-มิถุนายน 2561

วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม

doi:

ศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านริมคลองโฮมสเตย์ จังหวัดสมุทรสงคราม

The Management Potential of Sustainable Community-based Tourism: The Case of Baan Rim Klong Homestay, Samut Songkhram, Thailand

ปาริฉัตร ศรีทะรัญ

พรพิมล ขำเพชร

คณะวิทยาการจัดการ วิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

E-mail: sine_parichat@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจบ้านริมคลองโฮมสเตย์ จังหวัดสมุทรสงคราม งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษากับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกกลุ่มบ้านริมคลองโฮมสเตย์ ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 1 คน รองประธานกลุ่ม 1 คน และสมาชิกกลุ่ม 4 คน รวมเป็นจำนวน 6 คน โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือวิจัยที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มท่องเที่ยวบ้านริมคลองโฮมสเตย์ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วมระหว่างการดำเนินกิจกรรมทางการท่องเที่ยวของกลุ่มบ้านริมคลองโฮมสเตย์

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มบ้านริมคลองโฮมสเตย์ดำเนินการในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนที่ให้บริการกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่โดดเด่น ได้แก่ กิจกรรมตักบาตรพระ กิจกรรมทำขนมไทย กิจกรรมจักสาน กิจกรรมทำน้ำตาลมะพร้าว กิจกรรมการล่องเรือชมหิ่งห้อยยามค่ำคืน กิจกรรมปลูกป่าชายเลน และกิจกรรมล่องเรือลอยอังคาร เป็นต้น ทั้งนี้ กลุ่มบ้านริมคลองโฮมสเตย์มีศักยภาพทางการจัดการใน 4 ด้าน ได้แก่ ศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน ศักยภาพด้านการจัดการท่องเที่ยว ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และศักยภาพด้านเครือข่ายการท่องเที่ยว ศักยภาพทั้ง 4 ด้านนี้ทำให้บ้านริมคลองโฮมสเตย์มีความโดดเด่นและเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว

คำสำคัญ: ศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน, บ้านริมคลองโฮมสเตย์, จังหวัดสมุทรสงคราม

Abstract

This research was qualitative research with an aim to study the management potentials for community-based tourism of Community Enterprise Baan Rim Klong Homestay, Samut Songkhram. The sample group of this research was purposively selected from the members of Baan Rim Klong

Homestay, consisting of the Chairman, the Vice Chairman, and 4 members, totaling 6 people. Research instruments used to collect data included document analysis, in-depth interviews with Baan Rim Klong Homestay tourist groups, participatory observation and non-participatory observation during the tourism activities of the Baan Rim Klong Homestay.

The results of the study indicated that Baan Rim Klong Homestay was a community enterprise which provided services to both Thai and foreign tourists. There were outstanding tourist activities, including offering food to the monk, Thai dessert making, wickerwork, coconut sugar making, boat trips to see fireflies at night, mangrove planting activity, scattering ashes over water, etc. This was the result of Baan Rim Klong Homestay's management potentials in 4 aspects, namely the human resources in the community, tourism management, community participation, and tourism network. All these potentials could make Baan Rim Klong Homestay unique and attractive to tourists.

Keywords: Sustainable Community-Based Tourism, Baan Rim Klong Homestay, Samut Songkhram

1. บทนำ

ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมายโดยเฉพาะความเจริญทางเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร ทำให้พฤติกรรมของผู้เยี่ยมเยือนเปลี่ยนไปจากการแสวงหาความบันเทิงมาเป็นแสวงหาประสบการณ์จากการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ๆ ได้แก่ รูปแบบผู้เยี่ยมเยือนกลุ่มสุขนิยม ซึ่งเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ ที่มีความคิดเปิดกว้าง และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ หรือผู้เยี่ยมเยือนกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรม ที่สนใจอารยธรรมเก่าแก่ ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นต้น (กังสดาล ศิษย์ธานนท์ และพรพรรณ ประจักษ์เนตร, 2559) จากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เยี่ยมเยือน ทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มุ่งเน้นการศึกษาวิถีชีวิตของผู้คน ศึกษาวัฒนธรรม ความเชื่อ และมีกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน (ฉัตรเฉลิม งามอาจานศาล, 2551) หากชุมชนสามารถดำเนินการบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนระบบการท่องเที่ยวของท้องถิ่นในรูปแบบของการท่องเที่ยวชุมชน จะช่วยทำให้ระบบเศรษฐกิจไหลผ่านมายังชุมชนในชนบท (พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์, 2557) ทำให้เกิดการสร้างรายได้แก่ชุมชนและประเทศชาติอย่างมาก เป็นต้นว่า การเพิ่มขึ้นของที่พักรับรอง การเพิ่มขึ้นของร้านอาหาร การเพิ่มขึ้นของร้านค้าต่างๆ และแหล่งบริการอื่นๆ เพื่อดึงดูดผู้มาเยือนทั้งในและต่างประเทศ

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีแนวโน้มว่าจะเติบโตขึ้นในอนาคต ซึ่งจะเป็นการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนในท้องถิ่น หากมองในแง่การตลาดนับว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นกลุ่มเฉพาะ (Sarobon and Wongtabtim, 2003) จึงถือเป็นทางเลือกใหม่รูปแบบหนึ่งให้กับผู้เยี่ยมเยือน ที่มีความสำคัญทั้งในด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นและการสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวแบบใหม่ให้ผู้เยี่ยมเยือนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่น (Richards and Wilson, 2006) จึงเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ให้กับผู้เยี่ยมเยือนที่ได้ร่วมเรียนรู้ผ่านกิจกรรมจากชุมชน ผู้เยี่ยมเยือนเกิดความประทับใจเมื่อเข้ามาเยือน อีกทั้งการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถสร้างรายได้เกิดการจ้างงาน มีการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น นำไปสู่เศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง (JitpakdeeandThapa, 2012)

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจบ้านริมคลองโฮมสเตย์ จังหวัดสมุทรสงคราม

2. การทบทวนวรรณกรรม

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน(Community-Based Tourism) มีจุดเริ่มต้นจากคนในชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว ที่สามารถดึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวภายในชุมชน ตอบสนองความต้องการผู้เยี่ยมชมเยือนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน โดยที่ชุมชนและผู้เยี่ยมชมเยือนเป็นผู้ได้ประโยชน์ร่วมกัน (พรพิมล ขำเพชร และรุ่งรวี จิตภักดี, 2559) สอดคล้องกับงานของ Fennell (1999) อธิบายไว้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ช่วงชิงการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน และมุ่งตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่น โดยคนในชุมชนมีการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน ซึ่งเจตนาารมณ์ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ ได้แก่ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง เป็นต้น (Suansri, 2003) การท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนก่อเกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (Chittangwattana, 2005) ทั้งนี้ การท่องเที่ยวโดยชุมชนควรตั้งอยู่บนฐานความคิดที่ว่าชุมชนทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้ง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน มาใช้สำหรับการให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และต้องไม่ผลประโยชน์ระหว่างชุมชนและผู้เยี่ยมชมเยือน รวมทั้ง ทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Arnstein, 1969; Rocha, 1997; เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552) และเพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความเข้มแข็ง ไม่เพียงแต่คนในชุมชนจะเป็นหลักในการพัฒนา ควรต้องมาจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชนทั้งภาครัฐและภาคเอกชน (วีระพล ทองมา และประเจต อำนาน, 2547; พิมพะระวี โรจน์รุ่งสัจด์, 2553) ที่ร่วมกันบูรณาการแบบองค์รวมเป็น “มรรคสามัคคี” ประสานความร่วมมือของการท่องเที่ยว โดยชุมชนสามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืน (ประเวศ วะสี, 2560)

สำหรับองค์ประกอบและความสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน The Thailand Community-Based Tourism Institute Foundation (2012) ได้กำหนดองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ 4 ด้านที่สำคัญ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนของตน เพื่อนักท่องเที่ยวได้สัมผัสทรัพยากรต่างๆ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องถิ่น 2) ด้านองค์กรชุมชน ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญ ในการนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คนภายนอกได้รับรู้ การที่มีผู้เยี่ยมชมเยือนสนใจในทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และหรือวิถีชีวิต สร้างความประทับใจให้กับผู้มาเยี่ยมชม (Asker, et al, 2010) 3) ด้านการบริหารจัดการ เป็นการวางแผน ออกแบบ และการจัดการพื้นที่ที่เป็นผู้กำหนดกฎกติกาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยที่ผลประโยชน์สามารถกระจายได้ทั่วถึง มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจชุมชน และคุณภาพชีวิตคนท้องถิ่น ที่มุ่งให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวนำไปสู่การกระจายรายได้ และผลกำไรที่เกิดจากการท่องเที่ยวให้เกิดกับชุมชนอย่างแท้จริง (Lindberg, Enriquez & Sproule, 1996; Phoonak, 2015) และ 4) ด้านการเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีการดำรงชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่าง เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้าน ความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลากร ที่มีส่วนช่วยให้บุคลากร

ภายในชุมชน ได้รับโอกาสการฝึกอบรม เพื่อสร้างทักษะความรู้ ความเข้าใจ อาจในลักษณะการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันหรือกับบุคคลอื่นๆ เช่น ผู้เชี่ยวชาญที่อยู่นอกเครือข่ายชุมชน นักวิชาการ บุคลากรของรัฐ และนักท่องเที่ยว (ฉลองศรี พิมพ์สมพงศ์, 2555)

ในส่วนของ วีระพล ทองมา และประเจต อำนาจ (2547) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย 1) ศักยภาพของคน ที่เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจตน และรู้จักประวัติของชุมชนตนเองเป็นอย่างดี รวมทั้งการประสานทำงานร่วมกันของคนในชุมชน 2) ศักยภาพของพื้นที่ เป็นการเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า 3) การจัดการ เป็นการใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยชุมชนที่จะบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำเป็นต้องมีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ และความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นอย่างดี รวมทั้งความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ที่ร่วมกำหนดแนวทางการดำเนินงาน และผลประโยชน์ของทุกภาคส่วน และ 4) การสื่อสาร เป็นการแสดงออกถึงความคิดเห็น การหาแนวทางแก้ไขปัญหามาจากการระดมความคิดของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ พร้อมสร้างกฎระเบียบของชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนรวมถึง ผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

ดังนั้น จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรประกอบด้วย 1) ศักยภาพด้านพื้นที่ 2) ศักยภาพด้านคน และ 3) ศักยภาพด้านการบริหารจัดการ

3. ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ สมาชิกกลุ่มบ้านริมคลองโฮมสเตย์ จำนวน 30 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 1 คน รองประธานกลุ่ม 2 คน และสมาชิกกลุ่ม 27 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านริมคลอง โฮมสเตย์ จำนวน 6 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 1 คน รองประธานกลุ่ม 1คน และสมาชิกกลุ่ม 4คน โดยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ลักษณะการวิจัยและเครื่องมือวิจัย

การศึกษาเรื่องศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านริมคลองโฮมสเตย์ จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

เครื่องมือวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 1) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาจากหนังสือ บทความ และเอกสารวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ 3) การสังเกต (Observation) ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบความแม่นยำตรงของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) การประเมินเครื่องมือวิจัย

4. ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องศักยภาพการจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านริมคลองโฮมสเตย์ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต พบว่า กลุ่มบ้านริมคลองโฮมสเตย์ดำเนินการในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนที่ให้บริการกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่โดดเด่น ได้แก่ กิจกรรมตักบาตรพระ กิจกรรมทำขนมไทย กิจกรรมจักสาน กิจกรรมทำน้ำตาลมะพร้าว กิจกรรมการล่องเรือชม

หึ่งห้อยยามค่าคีน กิจกรรมปลูกป่าชายเลน และกิจกรรมล่องเรือลอยอังคาร เป็นต้น ทั้งนี้กลุ่มบ้านริมคลองโฮมสเตย์มีศักยภาพทางการจัดการใน 4 ด้าน ได้แก่

1. ศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน (Human Resources in Community)

จากการศึกษา พบว่า บ้านริมคลองโฮมสเตย์ มีสมาชิกกลุ่มจำนวน 30 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่มจำนวน 1 คน รองประธานกลุ่มจำนวน 2 คน และสมาชิกกลุ่มจำนวน 27 คน สมาชิกบ้านริมคลองโฮมสเตย์สามารถดำเนินการท่องเที่ยวที่เข้มแข็ง โดยมีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความเข้าใจให้กับลูกบ้าน สมาชิกและคนในชุมชน และสามารถประสานงานเพื่อขอการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ

“...พวกเราที่เกาะกลุ่มกันแน่น เราอยู่เหมือนพี่เหมือนน้อง เพราะว่าท่านประธานเวลาเราเจ็บป่วยท่านก็จะมาดูแลเรา ไม่ทิ้งเรา เวลางานมากๆ เขาก็จะทักเราให้เบียดพิเศษเรา ใจเนี่ยเขาจะเก็บไว้ซ่อมแซมนะ เขาก็จะบอกเรา แจ้งให้รู้ ไม่ได้งุบงิบ จริงๆ รายรับรายจ่ายอยู่ที่เขาคคนเดียว เขาจะไม่แจ้งเราก็คได้ เทร่ญญิกเขาก็ตั้งขึ้นมาเพื่อให้รับรู้ แต่ถ้าเขาไม่บอกเร่ญญิกก็ไมรู้เหมือนกันอยู่แบบซื่อๆ เราถึงรักเขา อยู่ด้วยความรัก ถ้าอยู่แบบไม่กลมเกลียวอยู่ไม่ได้ อันนี้ไม่มีทุกคนได้ แบ่งกันเท่าเทียม...”

(คุณละออง แห่งเพชร สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์)

2. ศักยภาพด้านการจัดการท่องเที่ยว (Tourism Management) ในอดีตที่ผ่านมาบ้านริมคลองโฮมสเตย์ มีรูปแบบการจัดตั้งเป็นกลุ่มในปี 2546 และต่อมาได้จัดตั้งในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนตั้งแต่ปีพ.ศ. 2548 โดยมีการบริหารงานภายใต้ การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารของกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ บ้านริมคลองโฮมสเตย์ มีรูปแบบเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) โดยสมาชิก ในกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์เป็นผู้ให้บริการกับนักท่องเที่ยว มีเป้าหมายเพื่อการมุ่งเน้นรวมตัวกันเพื่อร่วมกันอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนริมคลอง รวมไปถึงวัฒนธรรมของชุมชน และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

“...การบริหารจัดการของเราไม่แตกแยก เพราะเราเป็นผู้รับเหมามาก่อน เนี่ยเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างมาก่อน (ผมเป็นสมาชิกนอก) ว่าทำไม่รู้มีัยคนที่ทำงานใหญ่ ทะเลาะปัญหา คือเรื่อง การเงิน ทุกเรื่องเนี่ยพอเริ่มมีงานเข้า เงินเข้าปั๊บปัญหาเกิดทุกคนแหละ ความโลภงัย แต่เขาไม่รู้อความโลภที่ยัง สมมติว่าป่าเล็กมีแขกมาป่าเล็กได้ห้าหมื่น สมมติอะนะ คนอื่นเห็นแต่ป่าเล็กห้าหมื่น แต่เห็นป่าเล็กจ่ายมีัย คนเราเนี่ยทำงานทุกอย่างจ่ายก็เปอร์เซ็นต์มีัย หมื่นหนึ่งจ่ายก็เปอร์เซ็นต์ คนเราไม่ได้ประเมินเลย อย่างน้อยนะ 70 เป็นรายจ่าย แน่นนอน ไม่พลาด...”

(คุณล้นทม รองประธาน, สัมภาษณ์)

3. ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน (Participation in Community)

การดำเนินงานของกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ จะไม่ได้มีสมาชิกของชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ทั้งหมดได้เข้ามามีส่วนร่วมทางตรงกับการบริหารจัดการแต่กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ ได้มีการจัดสรรเงินรายได้จากการท่องเที่ยว เพื่อสาธารณะประโยชน์ของชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ เพื่อเป็นการสร้างการรับรู้และสร้างการมีส่วนร่วมทางอ้อมของสมาชิกในชุมชนในด้านการรองรับการท่องเที่ยวในชุมชนในด้านการคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของชุมชน และลดการต่อต้านจากสมาชิกชุมชนคนอื่นที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ โดยทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งที่เป็นการมีส่วนร่วมโดยตรงของ

สมาชิกกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ และการมีส่วนร่วมทางอ้อมของชาวบ้านในชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ที่มีการประกอบอาชีพอื่น

“..ประชุมบ่อยเดือนละครึ่ง จะคุยเรื่อง รายรับ รายจ่าย หรือว่างบที่ได้จากใครมาและใช้ทำอะไรไป พวกเราต้องรู้ และมีประธาน รองประธาน เทรี่ญฎีก และจะมีเกษตรกรเข้ามาอบรมพวกเรา งบประมาณ ค่าแรงงาน จะมาบอกให้เรารู้..”

(คุณละออง แห่งเพชร สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์)

4. ด้านเครือข่ายการท่องเที่ยว (Tourism Network)

บ้านริมคลองโฮมสเตย์ มีการดำเนินการเพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันจากการรวมเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยการให้บริการนักท่องเที่ยวตามศักยภาพการรองรับและการจัดการของกลุ่ม สอดคล้องกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ สมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยว จะส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในแต่ละด้าน อาทิ ด้านโฮมสเตย์ จะแนะนำให้ไปที่ชุมชนบางพัฒนา เป็นต้น การบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยว 11 เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนในจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ลดความขัดแย้งหรือการมุ่งแข่งขันทางธุรกิจกันเองที่อาจจะก่อให้เกิดการตัดราคาเพื่อแย่งชิงนักท่องเที่ยว ช่วยเสริมสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน และเป็นการสร้างแนวทางการเติบโตในระยะยาวอย่างยั่งยืน

“...แล้วแต่บางรีสอร์ทจะนิมนต์พระให้มาใส่บาตรทางเรือ บางรีสอร์ทจะเรียกให้เราไปพายเรือ เพราะเรามีเรือไปลอยอังคารชายทะเล...”

(คุณละออง แห่งเพชร สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์)

“...อย่างคนสอนทำน้ำตาล ได้เดือนละสี่พัน ขึ้นมะพร้าวแปดตัน ทำแค่แปดตันทำให้ขาดู เข้าขึ้นตาล เข้าเย็นเดือนได้สี่พัน กินไม่หมดหรอก อยู่ได้ อยู่รอด กินที่นี่...”

(คุณฉัตรดา เอกแก้วนำชัย ประธานกลุ่ม, สัมภาษณ์)

เป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ได้แก่ กิจกรรมตักบาตรพระ กิจกรรมทำขนมไทย กิจกรรมจักสาน กิจกรรมทำน้ำตาลมะพร้าว กิจกรรมการล่องเรือชมหิ่งห้อยยามค่ำคืน กิจกรรมปลูกป่าชายเลน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมล่องเรือลอยอังคาร โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมทำกิจกรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้การดำเนินชีวิตกับธรรมชาติ และวิถีชีวิตของชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์

“...ทุกอย่างต้องสร้างสรรค์เขามาเอง ไม่ใช่เข้ามาถึงแล้วกิน ๆ ๆ เราต้องการให้คุณมาทำ แต่น้ำตาลเราต้องการให้คุณมาร่วมกิจกรรม...”

(คุณฉัตรดา เอกแก้วนำชัย ประธานกลุ่ม, สัมภาษณ์)

5. สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านริมคลองโฮมสเตย์ จังหวัดสมุทรสงคราม สามารถสรุปได้ว่า กลุ่มวิสาหกิจบ้านริมคลองโฮมสเตย์มีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนทุกด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน ด้านการจัดการท่องเที่ยว ด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน และด้านเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยศักยภาพทั้ง 4 ด้านนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบัน ที่

สนับสนุนผลการศึกษามากมายของ วีระพล ทองมา และประเจต อำนาจ (2547) ที่กล่าวว่าองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย 1) ศักยภาพของคน ที่เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจตน และรู้จักประวัติของชุมชนตนเองเป็นอย่างดี รวมทั้งการประสานทำงานร่วมกันของคนในชุมชน 2) ศักยภาพของพื้นที่ เป็นการเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า และ 3) ศักยภาพการจัดการ เป็นการใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยชุมชนต้องมีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ และความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นอย่างดี รวมทั้งความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้องที่ร่วมกำหนดแนวทางการดำเนินงาน และผลประโยชน์ของทุกภาคส่วน สำหรับภาวะผู้นำกับการท่องเที่ยว ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญสิ่งหนึ่งในการพัฒนาให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดความยั่งยืน เนื่องจาก ผู้นำเป็นผู้ที่คอยกระตุ้นสมาชิกในชุมชนให้เกิดความตื่นตัวในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน (Pommark, 2009; Kemnoi, 2011; Ruangkalapawongse & Ruangkalapawongse, 2016) เนื่องจาก การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ให้ความสำคัญกับชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันตัดสินใจ หรือการร่วมดำเนินกิจกรรม

นอกจากนี้ ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งกำหนดโดย The Thailand Community Based Tourism Institute Foundation (2012) ที่ว่า องค์ประกอบด้านองค์กรชุมชน ต้องมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญ ในการนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คนภายนอกได้รับรู้ การที่มีผู้เยี่ยมชมเยือนสนใจในทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และหรือวิถีชีวิต สร้างความประทับใจให้กับผู้มาเยี่ยมชมเยือน (Asker, et al, 2010) และด้านการเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีการดำรงชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่าง เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้าน ความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลากร ที่มีส่วนช่วยให้บุคลากรภายในชุมชน ได้รับโอกาสการฝึกอบรม เพื่อสร้างทักษะความรู้ความเข้าใจ อาจในลักษณะการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันหรือกับบุคคลอื่นๆ เช่น ผู้เชี่ยวชาญที่อยู่นอกเครือข่ายชุมชน นักวิชาการ บุคลากรของรัฐ และนักท่องเที่ยว (ฉลองศรี พิมลสมพงษ์)

6. ผู้เขียน

ปาริฉัตร ศรีหะรัญ และพรพิมล ขำเพชร สังกัดคณะวิทยาการจัดการ วิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ผู้เขียนมีความสนใจในการศึกษาวิจัยด้านศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านริมคลองโฮมสเตย์ จังหวัดสมุทรสงคราม

7. เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิงภาษาไทย

กังสดาล ศิษย์ธานนท์ และ พรพรรณ ประจักษ์เนตร. (2559). รูปแบบการดำเนินชีวิต รูปแบบการใช้สื่อออนไลน์และความตั้งใจซื้อสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวของผู้เยี่ยมชมชาวไทย. *วารสารการสื่อสารและการจัดการ* นิตยสาร, 2(1) (มกราคม-เมษายน 2559), 1-17.

ฉลองศรี พิมลสมพงษ์. (2555). การท่องเที่ยว: มิติแห่งศาสตร์บูรณาการ. *วารสารวิทยาการจัดการ และสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์*, 7(1), 1-4.

ฉัตรเฉลิม องอาจธานศาล. (2551). การท่องเที่ยวเชิงแนวคิด: ผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมใหม่. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2560. จาก [http://www.etatjournal.com/upload/221/9_Travel Innovation.pdf](http://www.etatjournal.com/upload/221/9_Travel%20Innovation.pdf)

เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2552). *บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

- ประเวศ วะสี. (2560). *การท่องเที่ยวคือจุดคานงัดของการพัฒนาทุกด้าน*. การประชุมประชาพิจารณ์แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน. วันที่ 26 มกราคม 2559.
- พรพิมล ข้าเพชร และ รุ่งรวี จิตภักดี. (2560). *ปัจจัยสู่ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อความยั่งยืน*. การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 7 วันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2560.
- พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจด์. (2553). *การท่องเที่ยวชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์. (2557). การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านโคกโคกร์ จังหวัดพังงา. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal*, 7(3) (กันยายน – ธันวาคม 2557), 650-665.
- วีระพล ทองมา และ ประเจต อำนวย. (2547). *ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

เอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษ

- Arnstein, Sherry R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Planning Association*, 35(4), 216 -224.
- Asker, S., Boronyak, L., Carrard, N., & Paddon, M. (2010). *Effective community based tourism: A best practice manual*. Australia: Gold Coast Campus, Griffith University. Retrieved on September 28, 2017 from https://www.apec.org/-/media/APEC/Publications/2010/6/EffectiveCommunityBasedTourism-A-Best-Practice-Manual-June-2010/210_twg_CommunityBasedTourismWEB.pdf
- Chittangwattana, B. (2005). *Sustainable tourism*. Bangkok: TAT Academy.
- Fennell, D. A. (1999). *Tourism ethics*. Canada: Brock University.
- Jitpakdee, R. & Thapa, G. B. (2012). Sustainability analysis of ecotourism on Yao Noi Island, Thailand. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 25(2), 153-158.
- Kemnoi, S. (2011). *Factors affecting participation in the management of sustainable tourism: A case study of Banglean District, Nakhon Pathom Province*. (Master's thesis). Silpakorn University, Bangkok.
- Lindberg, K., Enriquez, J. & Sproule, K. (1996). Ecotourism questioned: Case studies from Belize. *Annals of Tourism Research*, 23(3), 543-562.
- Phoonak, W. (2015). The potentials of Amphawa Community in managing community-based tourism of the Amphawa Floating Market. *Academic Services Journal Prince of Songkla University*, 26 (1), 63-74.
- Pimonsompong, C. (2017). Tourism research: Principle to practice in social reflective perspective. *Economics and Communication Journal*, 12(1), 1-5.
- Pommark, S. (2009). *Leadership and promoting the participation of citizens in the development of tourism in Koachaison Tambon Administration*. (Master's thesis). Mahidol University, Bangkok.
- Richards, G. & Wilson, J. (2006). Developing creativity in tourist experiences: A solution to the serial reproduction of culture? *Tourism Management*, 27(2006), 1209–1223.
- Rocha, E. M. (1997). A ladder of empowerment. *Journal of Planning and Education Research*, 17(1), 31-44.

Ruangkalapawongse, S. & Ruangkalapawongse, A.(2016).Cultural tourism management by a participative approach in KohKret Community Amphur Pak Kret, Nonthaburi. *Suan Dusit University Research Journal*, 12(3). 113-132.

The Thailand Community Based Tourism Institute Foundation (2012). *What is community based tourism?* Retrieved on September 28, 2016 from <http://www.cbt-i.org/travel.php>

Sarobon, S. & Wongtabtim, U. (2003). *Community-based tourism conceptualized and experienced from NorthernThailand*. Chiang Mai: Vanida Press.

Suansri, P. (2003). *Manual of community-based tourism management*. Bangkok: Travel for Lift Project.